

МАТУШКА – ОПЯТЬ

Radovan Radonjić

This essay is a chapter with the same title of the author's book *U predjelima duha* which has just been published by the Montenegro Office for Textbooks and Teaching Resources. The topical quality of its content makes it interesting for publishing in the Matica. The original text has been technically adjusted for this presentation. For the purpose of making its message complete, the author supplemented it with a segment of the corresponding conclusions from the mentioned book.

Dileme o tome kako će se Crna Gora i Crnogorci „postaviti“ prema Rusiji, nakon eventualnog „sloma socijalizma“ i raspada Jugoslavije, tj. da li će ostati na pozicijama koje su ubjedljivo prevagnule u sukobu Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom 1948. godine – čija je etička i politička ispravnost, osim u društvenoj stvarnosti dviju zemalja, snažno potvrđena i na okruglom stolu njihovih najviših naučnih predstavnika održanom povodom tog sukoba u Moskvi (decembra 1988. godine) – ili će se vratiti svom dugo preferiranom panslavizmu, odnosno „tradicionalno dobrim odnosima“ sa Matuškom, nije moglo biti. Već na mitingu u Nikšiću krajem avgusta 1988. godine, među uzvicima u masi, čiji je cilj bio povećanje prevratničkog naboja kod okupljenih, čuli su

se i oni „hoćemo Ruse“. Aktuelni politički i policijski analitičari danima su se sporili oko toga da li se tom prilikom skandiralo „hoćemo Ruse“ ili „hoćemo gusle“, da bi na kraju, kao oficijelna, prevagnula ocjena da je „uvijek pomalo epski nastrojeni narod“ želio da čuje svoj „nacionalni instrument“.

Da se tada u Nikšiću, i ne samo u njemu, ipak „guslalo“ o Rusima, pokazalo se u prvim analizama nakon „sređenih utisaka“ glavnih stratega iz redova „antibirokratskih revolucionara“ povodom situacije u kojoj se Crna Gora našla slijedeći njihovu „viziju“. Naklonjeni im analitičar, koji se oglašava u *Pobjedi* od 9. marta 1991. godine, tako, nema dilema:

da prema Crnoj Gori, „pored velikohrvatskih, postoje i velikoalbanske pretenzije“;

da će se ona, dođe li do raspada Jugoslavije, naći „u totalnom hrvatsko-šiptarsko-muslimanskom okruženju s Italijom naspram, od koje bi bilo iluzorno očekivati da ne iskoristi takvu situaciju radi uspostavljanja svoje prevlasti nad Jadranom“;

da, zbog toga, jedino „pravo“ rješenje za Crnu Goru jeste „što tješnje jedinstvo sa Srbijom, a za obje savez sa Rusijom“.¹

Takvu vanjskopolitičku orijentaciju Crna Gora će poslije raspada Jugoslavije izdići na nivo svoje nove zakletve na vjernost ideji srpsko-slovensko-pravoslavnog integralizma, koju tadašnji njen predsjednik, početkom 1994. godine, na proslavi petstogodišnjice Obodske štamparije, iskazuje formulacijom: „Građani Crne Gore odlučili su da i današnja Crna Gora ostane privržena vrijednostima na kojima vjekovima počiva. U duhovnom smislu to je oslonac na pravoslavlje, a u državnom vertikala: crnogorstvo – srpstvo – južnoslovenstvo – slovenstvo – univerzalne ljudske vrijednosti“.² Krećući se po reperima ove „vertikale“ – neumoljiv je ovaj „državnik“ – Crna Gora će postati

---

¹ Ko krivotvori istinu, Titograd, *Pobjeda*, 9. mart 1991, str. 10.

² Zavještanje za istoriju, Titograd, *Pobjeda*, 18. januar 1994, str. 1.

demokratska i prosperitetna zemlja i, što je najvažnije, steći poziciju sa koje će ogavnom okruženju, naročito onome koje je pod zapadnim uticajima, moći da uzvikne: „Dosta je bilo!“³

Vanjskopolitička orijentacija Crne Gore projektovana na tim premisama imala je još dva oslonca. Jedan su činili nalazi njenih „pravovjernih“ i „rodoljubivih“ analitičara da sve evropske bajke „o demokratiji, o samoopredjeljenju naroda, o zabrani genocida, o helsinškim granicama, o humanitarnom nasljeđu“ i slično treba „objesiti mačku o rep“,⁴ te da se od neumitne i neupitne „zapadne opasnosti“ može odbraniti samo s pozicija „jake države na Balkanu“, oko koje bi se vremenom okupili i ujedinili svi balkanski Sloveni i pravoslavci i koja bi, „kao i uvijek“, uživala podršku i pomoć „tradicionalno prijateljskog Istoka“. Drugi reper se odnosio na, takođe „sigurnu“, procjenu da je „novi svjetski poredak“ – uprkos ogromnoj moći njegovih subjekata i njihovoj združenoj svrsishodnoj djelatnosti, naklonjenosti bivših socijalističkih zemalja i slabosti njegovih razjedinjenih protivnika, te krajnje naivnom vjerovanju njegovih simpatizera da će podržavajući ga riješiti sve svoje probleme – „istorijski ograničen i prolazan“. U faktore koji djeluju protiv toga poretka, i kojima se on, na duži rok, neće moći oduprijeti, čak i analitičari sa najvišim akademskim titulama ubrajaju:

nacionalizam i uopšte osjećanje ugroženosti nacionalnog identiteta, koji će se neminovno javiti „kao reakcija na naddržavni i nadnacionalni karakter tog poretka“;

veliku neravnomjernost ekonomskog, odnosno tehnološkog i naučnog razvitka „koja je inherentna i državnom kapitalizmu“;

regionalizaciju po osnovu geografske bliskosti, sirovinске i proizvodne komplementarnosti, te kulturološke i druge međusobne povezanosti pojedinih zemalja;

³ Isto.

⁴ Diktat s nogu, Titograd, *Pobjeda*, 5. jun 1991, str. 2.

dekompoziciju po osnovu konkurencije i konfrontacije konkretnih ekonomskih, političkih i inih interesa pojedinih nacionalnih i državnih entiteta;

pojavu novih centara okupljanja, poput Kine i Indije, „kojima je milija nacionalna sloboda od zapadnog blagostanja“;

„muslimanski fundamentalizam koji je bitno antizapadni“, jer se radi „ne samo o nepomirljivim vjerama, nego i o suprotnim civilizacijama“. ⁵

Saobrazno takvim „vizijama“ svijeta budućnosti, oficijelna Crna Gora se, poslije nešto više od četiri decenije provedenih izvan njega ponovo užurbano vratila u ideološko i političko okrilje Matuške. S tim što, ovoga puta, glavnog Matuškinog i vlastitog dezidera, u kojega se polažu „sve nade“, nije vidjela u božjoj milosti, već u apsolutnoj superiornosti socijalističke ideje „isprobane u Rusiji“, usljed čega kalvariju Sovjetskog Saveza poslije rušenja Berlinskog zida doživljava kao očekivano, prirodno, „čišćenje terena“ za njegovu punu i pravu afirmaciju. Idući tome u susret, Skupština Republike Crne Gore je već bila izvršila neku vrstu „kolektivne amnestije“ informbirovaca. ⁶ No,

---

⁵ „Prolazna pojava“, Podgorica, *Pobjeda*, 13. februar 1994, str. 7.

⁶ Skupština je to učinila na svojoj sjednici od 16, 17. i 18. januara 1992. godine, donošenjem Deklaracije o osudi kršenja ljudskih prava i zloupotrebe vlasti, kojom je, saobrazno zahtjevu udruženja *Goli otok*, od 13. septembra 1991. godine, oštro osudila svirepo, ponižavajuće i nehumano postupanje prema licima „na Golom otoku i drugim po zlu čuvenim logorima i zatvorima“, uz obavezu da će dati svoj „puni doprinos“ u „ostvarivanju cjelovite istine o tom vremenu“, odnosno u tome „da domovina ispuni svoj dug prema onima koji su nevino stradali“ (*Službeni list Republike Crne Gore*, br. 2/92, 20. januar 1992, str. 34).

Goli otok, po kome je pomenuto udruženje dobilo ime, naziv je sjeverno-jadranskog ostrva, površine oko 4,7 km kvadratnih, na kome su u periodu 1949–1956. godine, u izuzetno teškim uslovima, boravili osuđenici „po IB lin-

i da nije bilo tako, tj. da su svi veliki potresi na Istoku bili posljedica subverzivnih spoljnih pritisaka, kojih inače nikada nije nedostajalo, opet ništa nije moglo da zasjeni uvjerenje „pravovjernih“ da socijalizam „nije minuli, nego budući lik svjetske istorije“. Kao dokaz da su u pravu, uzimali su za primjer NR Kinu, koja sa „fantastičnom stopom rasta od 13% godišnje“, jednako kao i sa svojim prostornim, populacionim, kulturno–civilizacijskim i patriotskim volumenom, predstavlja „veliku nadu socijalizma i čovječanstva“. Uzmu li se u obzir još i zemlje „perifernoga“ socijalizma (Koreja, Vijetnam i Kuba), tvrdili su oni, postaje i golim okom vidljivo da „lijevi front“ ne samo što nije razbijen, nego nije ni ozbiljnije uzdrman. Efemernost i uzaludnost pokušaja da se ta činjenica ospori već je pokazao brzi povratak ljevice na Istoku u politički život. A kad komunisti Rusije učine „jedini preostali korak“ (pobijede na izborima), revanš za jednu izgubljenu bitku biće potpun, a slom kapitalizma neizbježan. Trgnuće se uspavani građani Rusije i istočnoevropskih zemalja. Ustaće svi nezadovoljni unutar samog „metropolnog kapitalizma“ (nezapošljeni, neintegrisani, studentska omladina, alternativni pokreti). Eksplodiraće akumulirana energija trećega svijeta. Parlamentarna i revolucionarna borba biće dopunjena snažnim „antisistemskim terorizmom“ (tj. „rušenjem najbitnijih državno–administrativnih zdanja, uništenjem krupnih privrednih objekata, sabotazama i drugim“), odnosno „rasnom, nacionalnom i socijalnom borbom“. Od tog „novog i modernog oblika socijalizma (komunizma)“, kapitalizam neće moći da se odbrani. Naprotiv, „sve govori da

---

iji“. Od ukupno 16.288 lica iz čitave Jugoslavije, koja su tokom naznačenog perioda izdržavala kaznu u tom zatvoru, njih 3.439, ili 21,13%, bilo je iz Crne Gore. Kaznu zatvora, usljed bolesti ili torture kojoj su bili izlagani do 1951. godine, nije preživjelo 343, ili 2,10 % od ukupnog broja „golotočana“ (Radovan Radonjić, *Izgubljena orijentacija*, Beograd, 1985, str. 77, 80).

će dvadeset prvi vijek biti vijek u kome će dominirati – ljevica, nauka i žene“.⁷

U Crnoj Gori je ideja panslavizma, već od njene pojave na južnoslovenskom prostoru, početkom XVIII stoljeća, bila prisutnija nego drugdje, a Crnogorci su izrazitije od ostalih Južnih Slovena bili spremni da otrpe mnoge njene ruske zloupotrebe. Rusija je, u ulozi „pokrovitelja“ Crne Gore, gledano iz rakursa istorijske prošlosti, bila spremna da se založi za „štićenicu“ samo onda kada je to odgovaralo njenim velikodržavnim i velikosilskim interesima. U svakoj drugoj situaciji Crna Gora za nju kao da nije postojala ni kao „bratska država“, ni bilo kako drugo. Tako, kada je izgubila „zajednički“ započeti rat protiv Turske 1711. godine, velika carevina je „zaboravila“ do to javi svojoj maloj balkanskoj „saveznici“, ostavljajući joj da sama nastavi borbu s moćnim protivnikom i zbog toga podnese sve posljedice stravične odmazde Numan-paše Ćuprilića par godina kasnije. Slično je bilo i kod sklapanja Kučuk–kajnardžiskog mira (1774) i potpisivanja rusko–turskog ugovora u Jašiju (1792). Matuška je smatrala da su carske gramate (kojima je „jamčila pravo“ mitropolitima da „gospodare“), uz izvjesne crkvene knjige i relikvije, te povremenu novčanu pomoć (neuporedivo više namijenjenu podsjećanju Crnogoraca na to čiji su „dužnici“, nego podmirenju bilo kojeg njihovog duga ili potrebe), prava cijena za безусловnu pokornost male balkanske države. I bila je, uprkos činjenici:

da je mitropolit Vasilije Petrović proklinjao dan kada je pukovnik Miloradović došao „s gramatami ot Moskve ot cara Petra va Černuju Goru k vladiki Danilu i Černogorcima za veliko zlo manastirsko i černogorsko“;⁸

---

⁷ Više o ovim i sličnim ocjenama, preuzetim iz teorijskih rasprava i spisa lijevih ideologa objavljenih u SRJ u 1993. i 1994. godini u: Radovan Radonjić, *Aporije socijalizma*, Podgorica, 1996, str. 10–18.

⁸ *Istorija Crne Gore*, Titograd, 1973, knj. III, tom I, str. 259.

da se mitropolit Petar I, u svom pismu Milošu Obrenoviću, žalio kako je crnogorski narod ruskom politikom „do krajnosti razoren“, a „pri zaključeniju rosijskago s Turkami i Francuzami mira, v mjesto nagraždenija na žertvu vragov naših ostavljajem bio“;⁹

da je mitropolit Petar II otvoreno govorio da voli Rusiju, ali ne i to da mu se „svakom prilikom daje osjećati cijena“ te ljubavi, što vodi k tome da postane pravi „rob petrogradskih ćudi“;¹⁰

da je kralj Nikola, u svojim *Memoarima* konstatovao da su Rusi kod Crnogoraca dolazili sa nekom naduvenošću, kao u podjarmljeni narod i uopšte se ponašali „kao da im je žao što se knjaz Danilo proglasio za svjetskoga (tj. svjetovnog – R. R.) vladara“, misleći „da bi uspješnije vršili svoju prevlast u Crnoj Gori kada bi tu bio jedan obični vladika“;¹¹

da je crnogorski diplomata vojvoda Gavro Vuković u svojim *Memoarima* zapisao da su njegove ruske kolege Crnu Goru „smatrali državom gotovo bez svakog vlastitog identiteta“, za koju „nije civilizacija, već treba da ostane za vazda kao jedan vojni logor u patrijarhalnom obliku“, radi čega su se u njoj i ponašali „kao gospodari situacije, ignorišući crnogorsku političku individualnost“.¹²

Niko od ovih umnih ljudi, sa nemalim ugledom i uticajem u svom narodu, ipak nije imao dovoljno snage da se etički, ako već nije mogao politički, suprotstavi takvoj „logici stvari“.

Mitropolit Petar I se, tako – i pored svih razočarenja u Rusiju, uključujući i ono što mu 1807. godine nije prihvatila ideju o

⁹ Isto, str. 259.

¹⁰ *Zapisi*, Glasnik Cetinjskog istorijskog društva, Cetinje 1938, knj. XX, sv. 6, str. 431.

¹¹ Kralj Nikola, *Memoari*, Cetinje, 2007, str. 44.

¹² Vojvoda Gavro Vuković, *Memoari*, Cetinje – Titograd, 1985, knj. 3, str. 209; knj. 1, str. 57.

formiranju slavenosrpskog carstva na Balkanu pod njenim patronatom, kome bi on bio na čelu kao carski namjesnik s titulom ruskog kneza¹³ – obraća Crnogorcima svojom testamentarnom kletvom: „Onome, ko bi vas od vjernosti k blagočastivoj Hristoljubivoj Rusiji otlučiti poiskao i svakojemu ako bi se koji iz vas Crnogoracah i Brđanah našao da pomisli odstupiti od pokroviteljstva i nada na jednorodnu i jednovjernu nam Rusiju, da Bog da jakij te od njega živoga meso otpadalo i svako dobro vremenito i vječno odstupalo“.¹⁴

Njegov nasljednik, mitropolit Petar II, pak – uprkos navedenim frustracijama izazvanim ruskom politikom prema Crnoj Gori, pa čak i pokušaju da napusti Crnu Goru i ode na Zapad, oslobodi se ruskog diktata i posveti se vlastitom obrazovanju – 1848. godine ide tako daleko u iskazivanju neupitne odanosti politici svoje „pokroviteljice“, zainteresovane za očuvanje po svaku cijenu Austrougarske monarhije, da:

najprije, traži od generala Orlova da mu kod ruskog cara izdejstvuje dozvolu da sa „četiri do pet hiljada Crnogoraca“ krene u akciju gašenja „plamena bune što je buknuo u Ugarskoj“;¹⁵

zatim, piše Dubrovčanima da će, ukoliko ne budu vjerni Josipu Jelačiću, „svome jednoplemenome banu od trojedne kraljevine, koji je pod krunom ćesarskom“, Crnogorci postati njihovi „zakleti neprijatelji“ i „krv će se izdajnićeska nemilice proliti i kuće izdajnićeske u pepeo razasuti“;¹⁶

---

¹³ Tu ideju, stručnjaci u ruskom Institutu za strateške studije, usljed nedostatka jačih argumenata u prilog svojoj tezi o „tradicionalnom rusofilskom raspoloženju Crnogoraca“, sada koriste kao jedan od „krunskih dokaza“ za pravo svoje vlade da presuđuje o (ne)ispravnosti aktuelnih crnogorskih spoljnopolitičkih orijentacija i opredjeljenja (*Dan*, Podgorica, 7. maj 2015, str. 19).

¹⁴ *Crnogorski zakonici 1796-1916*, knj. I, str. 91.

¹⁵ Branko Pavićević, *Sazdanje crnogorske nacionalne države 1796–1878*, Podgorica, 1996, tom I, str. 288.

¹⁶ Petar II Petrović, *Djela*, Podgorica, 2001, str. 861.

najzad, vojvođanskim Srbima, koji su se najviše istakli u borbi protiv mađarskog revolucionarnog pokreta, dodjeljuje zlatne medalje.¹⁷

Kralj Nikola će postupiti slično mitropolitu Petru I. Mada na kraju grubo izigran ruskom politikom, i on će u svojoj „zavjetnoj poruci“ tražiti od Crnogoraca da nikada ne zaborave na to da njihova zemlja „kao ud velike slovenske porodice, kojoj je sav svijet protivan nije imala i nema što izvan nje tražiti, i kome god bi se pridružila našla bi se s protivnikom slovenskih interesa, u kojima su isključivo i srpski“.¹⁸

Čak ni veoma mudri vojvoda Gavro – mada bez ikakve dileme da Crna Gora uz Rusiju neprekidno gubi „još od Napoleonovih ratova... pa sve do Berlinskog kongresa“,¹⁹ i mada svjestan kako bi za Crnu Goru mnogo bolje bilo da Rusija ulaže u njen razvoj svoj kapital, nego da „triplira subvencije“ koje joj daje²⁰ – na kraju, ne samo da neće moći da osudi rusko protivljenje ulaganju u Crnu Goru italijanskog kapitala, već ni da odoli „potrebi“ da konstatuje kako Crna Gora bez „pomoći“ Rusije „ne bi mogla opstati“.²¹

Poznato je, takođe, da je „trpeljivost“ nemalog dijela crnogorske političke elite u odnosu na ponašanje „pokroviteljice“ proizilazila iz popriličnog uzmaka racionalnog pred emocionalnim, odnosno iz njegovog olakog mirenja s logofemama: da je manji brojem uvijek manji i činom; da je čin ljudskog (interesnog i djelatnog) uvijek svodljiv na samo jednu datost; da je (vanjsko)politička datost malih država, svagda i bez ostatka određena (i podređena) strateškim preokupacijama velikih; da

¹⁷ *Isto*, str. 860.

¹⁸ Nikola I Petrović Njegoš, *Memoari*, Cetinje–Titograd, 1988, str. 97.

¹⁹ Vojvoda Gavro Vuković, *Op. cit.*, knj. 2, str. 252.

²⁰ *Isto*, knj. 3, str. 127.

²¹ *Isto*, str. 130.

„zla sudbina“ pojedinih državnih entiteta proishodi iz njihove nedovoljne povezanosti po nacionalnoj i vjerskoj osnovi, a ne iz toga što ne poštuju pravilo da – kako je, jednom prilikom, vojvodu Gavra ubjeđivao francuski predsjednik Lube – prijateljstva, zajednice interesa i alijanse među narodima, često tvore mnogo bliža srodstva od krvnog. Nije tajna da se dio uzroka za tu pojavu nalazio i: u tzv. crnogorskoj tradicionalnoj vezanosti za Rusiju, koja je u vrijeme širenja ideje socijalizma, odnosno stvaranja komunističke organizacije, na primjer, korišćena za objašnjenje da su u Crnoj Gori izgledi za prihvatanje jednog i drugog veliki zbog toga „što dolaze od Rusije“;²² u „popularisanju u narodu“, pred početak Drugog svjetskog rata, „prve zemlje socijalizma“, u smislu da će ulazak Sovjetskog Saveza u rat protiv fašizma sasvim izmijeniti tok svjetske istorije; u „unutrašnjoj potrebi“ Crnogoraca da cjelokupni zemljin šar uzimaju kao prvi i najvažniji „referentni okvir“ svog interesovanja, uz vidno odsustvo obaveze da se okrenu sebi i svojim realnim ekonomskim, socijalnim, političkim i kulturnim potrebama i zadacima kako bi vlastiti svijet i život učinili podnošljivijim, boljim i ljepšim. I nije nimalo iznenađujuće što zbog svega toga ruski putnici u Crnu Goru, kako vojvoda Gavro Vuković piše, nijesu bili investitori, nego su se svodili „na pokojeg žurnalistu, profesora ili iz grupe onih koji tumaraju po svijetu, kao lovci ordena“.²³

Uprkos svim tim i drugim hipotekama, međutim, Rusi koji su Crnu Goru pohodili u svojstvu političkih predstavnika, diplomata ili vršilaca kakve drugo specijalne misije za potrebe svoje zemlje, a pritom nijesu iskazivali dužno poštovanje prema domaćinu, nijesu prolazili bez nekog protivljenja i otpora ili

---

²² *Izvori za istoriju radničkog pokreta i revolucije u Crnoj Gori 1918–1929*, Titograd, 1971, knj. I, str. 115.

²³ Vojvoda Gavro Vuković, *Op. cit.*, knj. 3, str.111–112.

makar pokušaja da im se dostojanstveno skrene pažnja na njihove neodgovarajuće postupke i ponašanja.

Tako, general Marko Ivelić, koji 1804. godine, kao izaslanik ruskog Svetog sinoda, pokušava da iz Kotora diktira Crnogorcima što im valja činiti, tražeći uz to još i da mu, kao „nepodobnog“ za tu funkciju, izruče svojeg mitropolita (Petra I Petrovića), umjesto traženog dobija pismo u kome mu guverner Vuko Radonjić, ispred crnogorskih glavara, saopštava da mu zabranjuje ulazak u Crnu Goru, i još mu kaže: „Mi nismo u podanstvu ruskom, već smo samo pod moralnim pokroviteljstvom i ovo ne po čem drugom, no jedino po jednovjerju i jednoplemenosti. Pa i da nas odbaci Rusija, mi ćemo joj biti vjerni dok god bude pravoslavna, ali u njeno podanstvo ne želimo stupiti, već ćemo našu slobodu, koju su nam naši praroditelji i roditelji dohranili, braniti do krajnosti i radiji smo umrijeti s mačem u ruci nego se predati u sramno ropstvo ijednoj sili“.²⁴ Sa iste adrese, istim povodom, poslato je pismo i ruskom caru Aleksandru I, u kome se, uz ostalo, kaže: „Naš mitropolit nikad nije bio na zapovijedi ruskog sinoda, nego samo pod pokroviteljstvom Vašeg Imperatorskog Veličanstva, a i to pod moralnim, i tako do danas nismo bili ni od koga branjeni; mjesto silne odbrane počinjemo trpjeti silno gonjenje. Sveti sinod nema nikakvog prava nad arhijerejima, koji mu nijesu podvlasni, izvan predjela ruskih granica, gdje je njihova vlast, i po ovom s našim arhipastirom nema posla nikakvoga“.²⁵

Nedugo zatim, ni ruski konzul u Crnoj Gori Mazurovski, veoma sklon svim oblicima narušavanja njenog suvereniteta – uključujući i to da na njenoj teritoriji, po ruskim zakonima nepravedno sudi i osudi mitropolitovog sekretara, abata Franja

---

²⁴ Dušan D. Vuksan, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, Cetinje 1951, str. 125.

²⁵ *Isto*, str. 122.

Dolčija, na doživotno robijanje, „gdje imade stojati okovan po nogama i rukama, ili dokle primimo odgovor od visokoslavnog protektora Gosudara Imperatora Sverosijskoga“²⁶ – usljed odgovarajućeg otpora domaćina, nije uspio da dovrši Ivelićevo misiju.

Ni „specijalna“ misija dvojice ruskih izaslanika, Ivana Vukotića i Mateja Vučićevića, iako im je 1831. godine „pošlo za rukom“ da zaposjednu funkcije predsjednika i potpredsjednika Crnogorskog senata, što je bio preduslov da izvrše svoj osnovni zadatak – sklone guvernadura Vuka Radonjića s pozicije čelnika crnogorskog Centralnog vijeća, a potom ga i protjeraju iz zemlje, pod optužbom da je pripremao njenu izdaju – nije do kraja završena kako su mislili, već su 1834. godine obojica protjerani iz Crne Gore.

Jeremiju Gagića, veoma uticajnog ruskog konzula u Dubrovniku, koji je vukao mnoge političke konce u Crnoj Gori i pružio svu potrebnu logističku podršku Vukotiću i Vučićeviću u ukidanju guvernadurstva radi nesmetanog ruskog gospodarenja u njoj, griža savjesti prinudila je da reaguje na pretjeranu „revnost“ koju su u tom pogledu pokazali dvojica ruskih „izaslanika“ i njihovi „domaći saradnici“. U pismu Petru II Petroviću, od 16/28. januara 1832. godine, Gagić, između ostalog, prijekorno kaže: „Ne znam kako je mogao Vaš Senat uzeti nepravedni predlog k osuđeniju Vuka Radonjića? – ‘da je on pisao Rosijskom konzulu u Dubrovniku, da je narod Crnogorski i Brdski njega (Vuka) priznao za gospodara od sve Crne Gore i Brdah’ – to ništa nije istina. Žao mi je što je Senat takvu grešku učinio“.²⁷

U sličnim nakanama nije se proslavio ni Staljin, koji je mislio da mu je dovoljno da „pomjeri mali prst“ i da će „Tito pasti“, što

---

²⁶ *Isto*, str. 140.

²⁷ Risto J. Dragičević, „Njegoševo ukidanje guvernadurstva“, *Istorijski zapisi*, III/1949, str. 17.

je bio uslov da uspostavi „pokroviteljstvo“ nad Crnom Gorom u sastavu Jugoslavije. Pomoć s crnogorske strane da u tome uspije, bila je relativno višestruko veća nego kod bilo kojeg drugog jugoslovenskog naroda, o čemu, pored ostalog, govori i podatak da je učešće Crnogoraca u ukupnoj jugoslovenskoj populaciji iznosilo 2,72%, a u strukturi hapšenih i kažnjavanih po tzv. „IB liniji“ 21,13% ili 7,76 puta više.²⁸ Osim toga, samo se u Crnoj Gori tada pjevalo „Oj Staljine da si zdravo, sve što radiš imaš pravo“, i samo se u Crnoj Gori desilo da kompletno partijsko rukovodstvo, sreškog ranga, ode „u šumu“ da bi otuda izvršilo „zavjet“ prema hazjainu. Ipak, ni to nije dalo očekivani rezultat: mnogo više je bilo Crnogoraca koji su htjeli da budu svoji na svome.

Ni pokušaj IB emigranata, pod neupitnim Matuškinim pokroviteljstvom, da na svom „barskom kongresu“ 1976. godine, prvo posredstvom programskog utemeljenja „nove KPJ“, a potom i njenom političkom aktivnošću ostvare ono što Staljin nije uspio dvijema rezolucijama Informbiroa i žestokim višegodišnjim pritiskom sredstvima državne politike na Jugoslaviju – nije dao očekivane rezultate.

Svaki od ovih više-manje bezobzirnih jurišnika na Crnu Goru, želio je, na svoj način, da, u ime ili za račun „visokog“ ruskog „pokroviteljstva“, svog „štićenika“ pretvori u bespogovornog i posve obespravljenog poslušnika. I svaki je, zbog toga, naišao na izvjestan otpor barem nekoga iz crnogorske političke elite na vlasti, ko je, ne pitajući za cijenu, branio čast i slobodu svoje zemlje. Taj običaj zatajio je samo u jednom slučaju – onda, kada se, početkom 1994. godine, u Crnoj Gori iznenada obreo Vladimir Volkovič Žirinovski, lider ruske Liberalno-demokratske partije.

Žirinovski, ne samo što je gotovo pobjednički umarširao u Crnu Goru, već je poput nekog Mesije dočekan i na njenom najvišem političkom nivou. Razlog za to bilo je najprije njegovo

---

²⁸ Radovan Radonjić, *Izgubljena orijentacija*, Beograd, 1985, str. 76.

„čvrsto uvjerenje“ da je „narodima istočne Evrope mjesto u jednoj državi“, te da „ruski narod Srbe neće ostaviti na cjedilu“, a potom, ne manje, javno iskazano „potpuno zadovoljstvo“ svim sistemskim i drugim „potezima“ i učincima crnogorske političke elite na vlasti, kojoj je obećao da kao nagradu za svoju angažovanost u borbi protiv „pošasti novog svjetskog poretka“, a za spas pravoslavlja i slovenstva, može računati na spremnost Rusije da je izdašno pomogne svim raspoloživim sredstvima, uključujući i odlučnu i odlučujuću vojnu intervenciju.²⁹ Ozaren svim onim što je saznao u razgovoru sa sekretarom vladajuće partije – a posebno njegovom izjavom da je narod Crne Gore, da bi opstao, morao da se bori „za svoju vjeru, svoju riječ, svoje pamćenje“, da on to čini „i danas“ (dok traje posjeta Žirinovskog – R. R.), uprkos „svih nepravdi, pritisaka i odluka Zapada“, da ljudi u Crnoj Gori pamte da je ruski narod bio s njima i očekuju da ponovo, „i pored svih iskušenja“, budu „zajedno u odbrani svojega“ – Žirinovski je na velikom mitingu održanom u njegovu čast, na centralnom trgu u Podgorici, 1. februara 1994. godine, uz radosnu konstataciju da crnogorsko rukovodstvo ima „stavove slične njegovim“, sasvim otvorio „široku slovensku dušu“ i rekao:

da okupljeni treba da budu srećni što su pravoslavci, jer su „duhovno jači od Zapada“ a uskoro će biti „ekonomski jači i ujedinjeni“;

da je Slovenima „nametnut tuđi sistem, a cilj je bio da se narod otuđi od pravoslavlja“;

da su Sloveni „najbolji narod na Planeti“, te da je Rusija posebno „obavezna da više pomaže Slovenima na Balkanu, jer se oni nalaze na braniku pravoslavlja“;

---

²⁹ Jer, „ukoliko NATO bude bombardovao srpske položaje u Bosni i Hercegovini, to će značiti i objavu rata Rusiji“ i „tada će na scenu stupiti ruska armija koja je još u Evropi“ (*Pobjeda*, Podgorica, 1. februar 1994, str. 2).

da „neka katolici idu u Pariz i Madrid“, a da „Turke valja podsjetiti da je Konstantinopolj bio vizantijska, pravoslavna prijestolnica“;

da je cilj Rusije „da zaustavi rat na Balkanu, da se skinu sankcije i da se protivnicima Slovena i srpstva na Balkanu da do znanja kako se ne mogu igrati sa sudbinom srpskog naroda“;

da Rusija „posjeduje tajno oružje – elektronsko i lasersko“, koje može dejstvovati „i sa zemlje i iz atmosfere“ i koje „usko-ro treba da bude demonstrirano u Bosni“.³⁰

Egzaltirano pozdravljen od učesnika ovog skupa, Žirinovski je iznio i svoj plan za ujedinjenje Slovena. Plan se temeljio na dvijema pretpostavkama: onoj, da Slovene „veže ista kultura, istorija, pravoslavlje“ i da zbog toga slijedi „formiranje istočne alijanse, u koju bi trebalo da uđu sve pravoslavne slovenske zemlje“; i onoj, da jedinstvena slovenska država treba da bude protivteža zapadnoj Evropi, koja obuhvata prostor „od Lamanša do Beča“, dok će se nova „istočna alijansa“ protezati na prostoru „od Knina do Vladivostoka“.³¹ Na preuređenoj mapi Balkana, kakvu je podrazumijevalo stvaranje ove „alijanse“, međutim, nije bilo mjesta za državu Crnu Goru. Postojanje te države (zajedno sa Bosnom), smatrao je ovaj ruski strateg, izazivalo bi „vječne sporove i ratove“.³²

I pored puno toga lošeg što sam o novoj crnogorskoj eliti na vlasti mislio, ovakav presedan – da tako otvoreno i snažno metaniše zamisli o brisanju s političke karte Evrope države na čijem se čelu nalazi – bio mi je nerazumljiv. Naprosto, nijesam

³⁰ „Narod umoran od rata“, *Pobjeda*, Podgorica, 2. februar 1994, str. 3.

³¹ „Za jedinstvo Slovena“, *Pobjeda*, Podgorica, 2. februara 1994, str. 3.

³² Neposredno pred dolazak u Crnu Goru Žirinovski je u intervjuu ljubljanskoj *Mladini* rekao: „Budu li na ovim prostorima postojale BiH i Crna Gora, vladace ovdje vječni sporovi i ratovi“ (M. Tadić – V. Koprivica, „Nije votka rakija“, *Monitor*, Podgorica, 4. februar 1994, str. 10).

mogao da shvatim da „AB revolucionari“ ne uviđaju da put kojim vode svoju zemlju nužno završava na slijepom kolosjeku etičke hipokrizije i političkog beznađa, niti da prihvatim da se u Crnoj Gori može zametnuti „intelektualna klica“ čiji prvi, i najviši izdanci, tako uporno nastoje da kojekakve mitomanske nebuloze nametnu kao supstitut za istorijsku svijest vlastitog naroda, te da upravo u vrijeme kada Evropa vidno pravi najveće prodore u smjeru vlastite integracije na novim civilizacijskim osnovama streme realizaciji srednjovjekovnih mitova, odnosno da svoju državu sa autentičnom kulturom i viteškom etikom vide „sigurnom“ i „srećnom“ jedino u zagrljaju novih tvorevina nastalih iz halucinantnih političkih ideja i projekata nacionalistički obneviđenih pustolova, koji su – kako jedan književnik reče – odjednom izronili iz arhiprovincijalne palanačke kulture i sasvim su spremni da, po kriterijumima „beskrajno sirovih arivista“ i sluganskog malograđanstva, svoj zločin protiv čovječnosti uzdignu na nivo etičke mjere ostvarivanja vjekovnih težnji.³³ Jednako nijesam mogao da proniknem ni u krajnji smisao odista čudnog zanosa ogromne većine bivših informbirovaca „antibirokratskim prevratom“, odnosno da objasnim uzroke njihove nemoći da, nakon svih iskustava koje su stekli u ranijoj borbi za „više ciljeve“, shvate kako se iza navodno velikodušne odluke vladajuće elite da oprost i „svima za sve“, umjesto stvarne spremnosti da se izvrši njihova ideološka rehabilitacija, te da im se u materijalnom i drugom pogledu nadoknadi makar dio izgubljenog, nalazila njena potreba da i na taj način poveća svoje biračko tijelo, radi čega je i uključivanje Parlamenta u tu igru predstavljalo grubu političku manipulaciju sračunatu na to da se vlastita nedemokratska i nehumana priroda prikrije prividnom osudom zloupotrebe vlasti

---

³³ Veljko Radović, „Jara gospoda i čaršijski dug“, *Vijesti* – dodatak *Art*, Podgorica, 25. decembar 2004, str. 5.

i kršenja ljudskih prava i sloboda. Ovo naročito ako se ima u vidu da je Crna Gora, samo nekoliko decenija ranije, zajedno sa ostalim bivšim jugoslovenskim republikama, uspješno prošla kroz sva iskušenja sukoba sa Staljinom i staljinizmom, što znači da je jednako kao i one:

bila na onoj (jugoslovenskoj) strani, koja je, mada i sama sklona autoritarizmu, svoje pravo na samostalnost i ravnopravnost, tj. na sopstveni put društvenog razvoja, morala da brani od ultraautoritarnih pobornika ideje „jednog puta“, koji je „nepogrješivo“ trasirala „prva zemlja socijalizma“;

odbranu toga svog prava morala da plati cijenom koja je podrazumijevala kako materijalne gubitke, zastoje u ekonomskom razvoju i radikalno zaoštavanje socijalnih problema, tako i ljudske živote i neviđeno teške političke, psihološke i druge lomove;

izlaze iz te naizgled beznadežne situacije vidjela ne u kompromisu sa ideološkim i političkim racionalizacijama protivničke strane, nego u udaljavanju od ovih, tj. u traženju zbiljske alternative „lagerskom socijalizmu“;

otklon od politike hegemonije i diktata temeljila na svijesti o takvom ustrojstvu međunarodnih odnosa u kojemu se, umjesto potčinjavanja malih naroda velikima, poštuje pravo svih da sami slobodno odlučuju o svim za sebe važnim pitanjima, pa i o tome hoće li se i kada sa nekim udruživati, ili se od nekoga odvajati kad ocijene da to zajedništvo ne odgovara njihovom interesu;

tim svojim angažovanjem, ma koliko se ono doimalo i kao promašena investicija (budući da više nije bilo ni Jugoslavije, ni nje same kao socijalističkog društva i države), dala izvjestan doprinos stvaranju svijeta u kojemu autoritarne i konfliktne alternative uzmiču pred demokratski projektovanim (i realizovanim) solucijama partnerstva, tolerancije i suživota različitih.

Te nepoznanice bile su razlog da se ponovo vratim 1948. godini i pokušam da uz pomoć analize još nekih momenta i elementa

važnih za razumijevanje tadašnjih zbivanja u Crnoj Gori i Jugoslaviji,³⁴ sagledam gdje se „tradicionalna ljubav prema Rusiji“ nalazila na skali faktora uticaja na ponašanje Crnogoraca i, eventualno, tim putem dođem do objašnjenja fenomena kome sam već tada dao naziv „crnogorski žirizam“.³⁵ Rezultate do kojih sam tim istraživanjem došao objavio sam u jednom traktatu tek 2000. godine.³⁶ Upućivali su me na zaključak da je faktor „tradicionalne ljubavi“ prema Rusiji u svim tim previranjima bio tek na devetom mjestu od deset relevantnih koje sam analizirao (razne političke zavjere, nedovoljna obaviještenost, ideološka ostrasćenost, nekontrolisana primjena represivnih mjera, karijerizam, vrbovanja i potkupljivanja, karakterne osobine Crnogoraca i drugo) i, zajedno sa svima ostalima u sjenci jednog jedinog – glavnog razloga. To je istovremeno značilo da nije tačna ni priča o velikom uticaju na ta zbivanja raznih zavjera: zapadnih imperijalističkih agentura protiv komunizma; katoličanstva protiv slovenstva, srpstva i pravoslavlja; saveznih vojno-političkih

---

³⁴ Kad kažem „još neki moment i elementi“, imam u vidu činjenicu da se o informbirovcima i nevoljama koje je jugoslovenskom društvu donijela njihova pojava, kao i o njihovim krupnim problemima i patnjama zbog načina na koji je ondašnja vlast vršila njihovu „evidenciju“, odnosno procesuirala i sankcionisala političku djelatnost dijela njih, poodavno znalo puno toga, a od prije više od dvije–tri decenije, kada su i oni, u svojim memoarima i drugim spisima počeli da se o tome potpunije izjašnjavaju – sve, ili gotovo sve. Izazov „lijepe književnosti“ u tom pogledu prihvatila je i jugoslovenska stručno–naučna literatura. Sukob iz 1948. godine je, u naučno–teorijskom smislu, u velikoj mjeri apsolviran i na svjetskom nivou, gdje nije bilo ozbiljnijih osporavanja rezultata koje su u tom pogledu postigli vodeći jugoslovenski autori. Jedan od važnih indikatora te vrste bio je, dakako, i pomenuti okrugli sto u Moskvi.

³⁵ „Žirik je došao doma“, *Monitor*, Podgorica, 25. februar 1994, str. 28–29.

³⁶ „Crnogorska 1948“, Podgorica, *Matica*, br. 1/2000, str. 209–226.

struktura protiv crnogorskih kadrova i slično. Ovo, naravno, ne znači da su svi na Zapadu voljeli komunizam ili Slovene, da su svi jugoslovenski katolici ljubili srpstvo i pravoslavlje i da su svi u jugoslovenskim vojno-političkim vrhovima bili oduševljeni relativno visokim procentom Crnogoraca u njima. Ti animoziteti, međutim, čak i pod uslovom da su imali krajnje ekstreman oblik, nijesu mogli bitnije uticati na posmatrana crnogorska gibanja. Jedan od razloga za to se, recimo, nalazio u faktu da „zapadne agenture“ (pod kojima se obično podrazumijevaju nekakvi komploti koje čine CIA i Vatikan) nikada, pa čak ni u vrijeme jugoslovensko-sovjetskog sukoba, nijesu imale nikakav poseban razlog da oštricu svoje subverzivne djelatnosti više usmjere prema Crnoj Gori nego prema nekoj drugoj jugoslovenskoj republici. No, čak i da je kod njih bilo takvih ambicija, učinak bi im bio mali, budući da su za sukob saznale tek krajem juna 1948. godine, pa i tada s dozom nesigurnosti da li se radi o „porodičnoj ujdurmi“, sračunatoj na postizanje nekih specijalnih ciljeva prema Zapadu, ili o stvarnom razlazu dviju socijalističkih zemalja. Stejt dipartment je, na primjer, svoju dilemu u tom pogledu riješio tek u februaru 1949. godine, kada je strategiju *Watchful waiting* (Budno pratiti i čekati) zamijenio strategijom *Keeping Tito afloat* (Održati Tita na vlasti) i odlučio da se, na svoj način, aktivnije uključi u zbivanja u Jugoslaviji. Slično je bilo i sa ideološkom komponentom sukoba, čiju je malu ulogu vrlo ubjedljivo pokazao nešto kasniji pokušaj informbirovske emigracije iz istočnoevropskih zemalja da „krizu lijevog identiteta“ riješi „seljenjem revolucije na Zapad“, odnosno sklapanjem savezništva sa ustaško-četničkom emigracijom (što je „Srpski narodni odbor“ na svom kongresu u Detroitu, početkom maja 1970. godine, s indignacijom odbio). U principu, ni važnost drugih pomenutih „referenci“ nije bila veća.

Glavni razlog, pak, i daleko najuticajniji činilac na svekoliku crnogorsku dramu 1948. godine, predstavljale su faktičke

socijalno–ekonomske prilike u Crnoj Gori na početku njene „socijalističke izgradnje“. Pripadništvo pobjedničkoj koaliciji u netom okončanom svjetskom ratu, pozicija formalno ravnopravnog konstituenta nove državne zajednice Južnih Slovena i svrstanost uz, kako su mnogi vjerovali, veoma perspektivni i „nepobjedivi front socijalističkih snaga“, nijesu automatski promijenili njeno biće i bitak. Naprotiv, sa „novom stvarnošću“, u kojoj je trebalo da se „zauvijek rastane sa prošlošću“, srela se u svojoj staroj košuljici: kao privredno nerazvijena, sa niskim opšteobrazovnim nivoom stanovništva i preovlađujućim patrijarhalnim mentalitetom. Bez sopstvenih razvojnih programa, stručnih kadrova i finansijskih sredstava, sa dva i po puta manjim učešćem industrije u nacionalnom dohotku od prosječnog jugoslovenskog (u Crnoj Gori je 1947. godine taj udio iznosio 9,50%, a u Jugoslaviji 24,90%), agrarno prenaseljena (165 poljoprivrednika na 100 ha obradive površine), sa najnižim prinosima u poljoprivrednoj proizvodnji i saobraćajno izolovana od izvora sirovina i tržišta, bila je ubjedljivo najnerazvijeniji dio nove zajedničke države. Takva Crna Gora nije mogla da riješi bilo koji svoj vitalni problem bez znatnije materijalne i druge pomoći sa strane. Otuda nije nimalo iznenađujuće što su u svijesti njenih građana – formiranoj u takvim okolnostima, pa još pod uticajem domicilne avangarde (tada uobičajeni naziv za KP), u kojoj je bez škole, ili sa četiri razreda osnovne škole, bilo 78,26% sekretara, 74,49% članova biroa osnovnih organizacija, 86,40% članova mjesnih i 47,09% članova sreskih komiteta – veoma visoko kotirali kako administrativni centralizam, na unutrašnjem, tako i internacionalistička (socijalistička) solidarnost, na vanjskom planu. Od prvog se, ne bez razloga, očekivalo da će, uz pretpostavljenu veću racionalnost i efikasnost, donijeti i zajedničku (jugoslovensku) brigu i odgovornost za razvoj Crne Gore, dok je drugo bilo sinonim za nadu u neophodnu stranu (u prvom redu sovjetsku) pomoć u rješavanju

njenih ogromnih ekonomskih problema. Ovo dvoje, zajedno sa poimanjem socijalizma kao beskonfliktne društvene zajednice, pogodovalo je stvaranju uvjerenja da se priklanjanjem toj formuli Crna Gora u mnogom pogledu primakla definitivnom rješenju svojih egzistencijalnih pitanja.

Rušenje te vizije, do čega je došlo izbijanjem sukoba 1948. godine, za mnoge je bilo isto što i smak svijeta. Takav utisak pojačalo im je redukovanje Petogodišnjeg plana na „plan ključne kapitalne izgradnje“, izazvano ekonomskom blokadom sa Istoka koja je uslijedila nakon izbijanja sukoba, što je imalo za posljedicu smanjenje učešća jugoslovenskih dotacija budžetu Crne Gore – sa 79,20%, u 1946, na 29,90%, u 1952. godini. Zajedno s drugim krupnim problemima izazvanim potrebom „oslanjanja na sopstvene snage“ (poput kolektivizacije, otkupa poljoprivrednih „viškova“ i prinudnih odlazaka na „dobrovoljne“ radne akcije, te nedostatka mnogih prehrambenih proizvoda), to je bio jedan od glavnih razloga što su godine sukoba u Crnoj Gori, više nego u bilo kojoj drugoj jugoslovenskoj republici, bile vrijeme velikih i teških socijalno–ekonomskih iskušenja i previranja. U središtu tih i takvih zbivanja, dakle, nije bio sukob pukih ideoloških koncepcija ili romantičarskih zanosa bilo koje vrste. Naprotiv, radilo se o ideološki kodovanom i raznim romantizmima do izvjesne mjere zamagljenom sukobu egzistencijalnih interesa. Građani Crne Gore, lišeni više od ostalih, ne samo mogućnosti da sami rješavaju sopstvene životne probleme, već dobrim dijelom i svijesti da to treba da bude prevashodno njihov posao, tih godina su objektivno i subjektivno proživljavali krucijalnu dilemu: kome se prikloniti, da bi se opstalo. Teret te dileme, proizvedene „nagonskom stranom“ života, lomio je ili činio previše poroznim mnoge razumske, logičke i etičke imperATIVE. Hobsovski rečeno, jedini prirodni zakon koji je u takvim uslovima mogao da bude na snazi bio je zakon egoizma, tj. zakon koji čovjeka

upućuje samo na jedno: da, kako zna i umije, sačuva sebe samoga. Iracionalno i spontano u tom procesu, ma koliko da ga je bilo, a bilo ga je poprilično, nije dovelo u pitanje činjenice:

najprije, da su zbivanja u Crnoj Gori, proizvedena sukobom iz 1948. godine, predstavljala specifičnu, konkretnim prilikama uslovljenu, odnosno prilagođenu, inscenaciju stvarne životne drame;

zatim, da se radilo o uobičajenoj etapnoj manifestaciji konfliktnosti koju malo, nedovoljno razvijenoj državi zakonito donosi robovanje ideji integralizma;

najzad, da cijena te konfliktnosti nije bila ni mnogo veća, niti bitno drugačija od one koju bi, u sličnim okolnostima, svako sličan Crnoj Gori morao da plati.

Otkrivši te, kako sam vjerovao, krajnje uzroke crnogorske drame iz 1948. godine, imao sam, u metodološko–teorijskom smislu, posrednu formulu za objašnjenje „enigme“ Žirinovski.

Sveslovenski državni projekat V. V. Žirinovskog je, objektivno, mogao da posluži samo jednoj svrsi: čvršćem povezivanju etnički i vjerski indoktriniranih „prevratnika“ koji su u obnovi komandne privrede i ratne mašinerije vidjele mogućnost za ostvarivanje svojega osnovnog cilja – oživljavanja resantimanskih planova o novoj bipolarizaciji svijeta koja je, pored ostalog, trebalo da im olakša i vraćanje pod svoju egidu „zalutalih i odbjeglih“, odnosno nametanje „svojem“ dijelu svijeta vlastitog neupitnog hegemonizma. U datim okolnostima, takav projekat je odgovarao i aktuelnoj crnogorskoj „antibirokratskoj“ eliti na vlasti – i to dvostruko.

S jedne strane, naime, Crna Gora se upravo početkom 1994. godine, zajedno sa Srbijom – drugom članicom nove „zajedničke države“ – našla na samom dnu socijalnog i političkog posrnuća. Tranzicija u njoj, sa svojstvenim joj privatizacijama, integracijama, dokapitalizacijama i drugim radnjama u ekonomskoj sferi, bila je sve drugo samo ne ono što je trebalo da bude:

radikalna reforma u službi dobra društva i države. Njeni „biznisi“ s naftom, oružjem, duvanskim proizvodima i drugim ratno „konjunktivnim artiklima“, zakonito su proizvodili: najprije, gotovo totalno ekonomsko upropašćenje zemlje;³⁷ zatim, veoma razvijeno crnoberzijansko profiterstvo; najzad, stvaranje takve socijalne i političke strukture njenih građana koju karakteriše, na jednoj strani, ogromna masa slabih, osiromašenih, poraženih i poniženih i, na drugoj, veoma uzak sloj jakih, materijalno bogatih i politički moćnih, koji svoju vlast nad društvom i državom temelje, pored ostaloga, na pretpostavci da su sve sfere i sadržaji života puko tržište, na kome je na prodaju i legitimno sve što se legalno može kupiti. Svojevrsan krešendo takvog tranzicionog procesa predstavlja pojava, početkom 1994. godine, hiperinflacije koja je po dužini, intenzitetu i razornim poslasticama faktički bila bez presedana u privrednoj istoriji svijeta, o čemu uostalom govore podaci: da se za prosječnu mjesečnu platu moglo dobiti 4–5 DM; da je Narodna banka SRJ krajem 1993. godine izdala novčanicu od (nevjerovatnih) 500 milijardi dinara; da su prodavnice bile sasvim prazne; da je, na primjer, paklica cigareta prije podne mogla da se kupi za 1.000.000.000 dinara, da bi već uveče njena

---

³⁷ Sliku stanja privrede pojedinih crnogorskih gradova prije i poslije AB revolucije pokazuje primjer Bijelog Polja, o čijem se tranzicionom iskustvu dvadesetak godina kasnije kaže: „Uoči famozne tranzicije u industrijskoj zoni, u naselju Nedakusi, radilo je desetak fabrika, koje su svojim proizvodnim programom bile prisutne na domaćim i stranim tržištima. Tako je više od 10.000 radnika bilo zaposleno u gigantu tekstilne industrije Vunarskom kombinatu, zatim Prvoj petoljetki, Imaku, Polipaku, Lenki, Mladosti, Transservisu, ‘Špiru Daciću’, Bjelasici..., i uglavnom sve te fabrike i preduzeća su danas zatvoreni, a u onima koja su privatizovana, zaposleni su dovedeni na ivicu egzistencije i najveći broj završio je na Birou rada“ („Od ekonomskog centra do grada siromašnih“, *Vijesti*, Podgorica, 19. aprila 2012, str. 7).

cijena bila dvostruko veća.³⁸ U takvim okolnostima, stvaranje „istočne alijanse“, odnosno dobijanje pomoći od nje kakvu je obećavao Žirinovski, u vizijama aktuelne vlasti bili su dar kome se „ne gleda u zube“.

S druge strane, projekat V. V. Žirinovskog bitno se podudarao i s formulom unutrašnje politike aktuelne crnogorske elite na vlasti, u čijoj osnovi se nalazila – kako bi A. Mihanjik rekao – neka veoma čudna mješavina etnički čiste države sa populističkom retorikom i nostalgijom za sigurnošću vremena diktature. Privrženost elite o kojoj je riječ takvom projektu kulminirala je upravo u vrijeme posjete „pravog gosta“, s „pravog mjesta“, kada je i njoj samoj postajalo sve jasnije da joj njeno isuviše slatkorječivo meditiranje u kome dominiraju riječi *pravda, čovječnost, sloboda, jednakost, bratstvo, nezavisnost* – kako Engels, u svom *Demokratskom panslavizmu*, kaže – „u istorijskim i političkim pitanjima ne dokazuju apsolutno ništa“.³⁹ Baš kao što ni njihov pokušaj da tržišnu privredu presvlačenjem u svakojake filozofsko-teorijske odore, od socijalističke samoupravne do socijaldemokratske, prikažu kao nužnu pretpostavku razvoja zemlje na čijem su čelu, nije dokazivao ništa drugo osim da je konfuzija u njihovim glavama – kazano Marksovim riječima – bila dostigla „neobičnu visinu“.⁴⁰ Jer, nezavisno od toga što su stvarno zamišljali i htjeli, „slušajući glas naroda“ i upravljajući se po uputstvima „centra“ iz Beograda, stvorili su duhovnu i političku stvarnost pogodnu jedino za to da se – još jednom kazano Engelsovim riječima – „od ljudi bez kruha“, navodno naslijeđenih od ranije vlasti, masovno proizvode „ljudi bez morala“.⁴¹ Njihova tobože „nova

---

³⁸ kapitalmagazin.rs/hiperinflacija–u–Jugoslaviji 1992–1994/

³⁹ K. Marks – F. Engels, *Dela*, Beograd, 1979, tom 9, str. 226.

⁴⁰ *Isto*, tom 36, str. 400.

⁴¹ *Isto*, tom 2, str. 283.

razvojna filozofija“ je – umjesto zbiljske potvrde ostvarenja „zavjetne poruke“, koju su poslali sa svog partijskog kongresa, da će ubuduće vjerovati „samo u rad, znanje, pregalaštvo, u nove ideje“⁴² – već početkom 1994. godine predstavljala tako stvoren eklektički spoj (ne)napuštenog socijalizma i (ne)prihvaćenog liberalnog kapitalizma, u kome umjesto istinskih stvaračaca i ličnosti od integriteta – koje najviše ljudsko ne svode na najbolje konzumno, i koje hedonističko ne pretpostavljaju svemu ostalom – uspijevaju liferanti i prevaranti, sirovi arivisti i gotovani, odnosno oni: koji se u sve kunu, a ni u što ne vjeruju; koji manjak hrabrosti i sposobnosti da se suoče s izazovima stvarno novog i velikog, ili se emancipuju od svojih ranijih grešaka i zabluda, kompenziraju viškom spremnosti da podiđu svima i svemu; koji materijalno obogaćeni ratnim profiterstvom, s jedne strane, i duhovno obogaljeni usljed duboke zaglibljenosti u živom blatu nacionalnih, vjerskih i inih mitova i strasti, s druge, slijede blaziranu filozofiju francuskih kraljeva *apre moi de le luge*. U kontekstu duboke ekonomske krize, i jednako problematičnog uticaja izvana na rasplitanje jugoslovenskog čvora, „nova razvojna filozofija“ je, generalno, umjesto bilo čega boljeg od onoga što se ranije imalo, postulirala svijet rata, gladi, mržnje i nasilja svih vrsta. U takvom „rasporedu društvenih snaga i odnosa“, veoma pogodnom za novi procvat starih nacionalnih mitova i vjerskih predrasuda, zakonito je bilo formiranje falange novih krstaša, spremnih da anatemišu i politički i etički urnišu svakoga ko bi se usudio da posumnja u dobre namjere „tradicionalnog pokrovitelja“ sa Istoka, čijim je „svemoćnim rukama“ samo trebalo prepustiti sve svoje i – „biti spašen“.

Činjenica da se u osnovi „žirizma“, kao i u osnovi crnogorske 1948. godine, nalazi ista zakonitost – nesrazmjera između elementarnih životnih potreba i mogućnosti da se one zadovolje

⁴² *Deseti vanredni kongres Saveza komunista Crne Gore*, str. 9.

sopstvenim resursima, koja neumitno rađa unutrašnje tjeskobe i previranja, odnosno svakojaka dovijanja da se rješenja pronađu na drugim stranama i kod drugih – ipak ne znači da su suština i implikacije ta dva događaja bile iste. Čak ni to što (p)lutanje između Scili i Haribdi i dalje čini dominantnu referencu crnogorske stvarnosti – ispunjene starim iluzijama i animozitetima i novim fantazmagorijama i antagonizmima političke, etničke, vjerske i ine provenijencije – ne daje osnova za takvo jednačenje.

Prvo. To što su se obije stvari desile u vrijeme neke vrste crnogorske „prvobitne akumulacije“, nikako ne znači da su ta dva procesa bila ista i usmjerena ka istim ciljevima. Prva, započeta u tzv. periodu obnove, odmah nakon Drugog svjetskog rata, bila je mišlju i djelom u funkciji ostvarenja plana industrijalizacije i elektrifikacije, koji je tada smatran ključnim preduslovom za rješavanje gotovo svih naslijeđenih ekonomskih, socijalnih i drugih problema zemlje, odnosno za njen posve-mašnji razvoj i napredak. Tranzicija, pak, u aranžmanu „antibirokratskih revolucionara“ je, objektivno i subjektivno, imala karakter procesa koji radi tuđih hegemonističkih „potreba“ i ambicija direktno vodi svekolikom ekonomskom, socijalnom, političkom i kulturno-duhovnom sunovratu Crne Gore.

Drugo. Crna Gora se 1948. godine našla u izuzetnim teškoćama zbog toga što je, u krajnjoj liniji, makar samo i u snovima, željela da umjesto „novog društva“ zarobljenog u raljama totalitarizma, birokratske samovolje i otuđenosti ima društvo ostvarene slobode i poštovanja čovjekovih osnovnih prava. Problemi koje joj je donijela „tranzicija“, bili su najvećim dijelom posve druge prirode: uzrokovala ih je želja njenih „antibirokratskih revolucionara“ da joj slobodu i progres donesu vraćanjem logici profita i menadžerskom elitizmu, koji zakoni-to vode eksploataciji i dominaciji i u tom smislu, istorijski gledano, predstavljaju, kako jedan zapadni analitičar reče, „pouzdana put u pakao“.

Treće. Crnogorski narod je 1948. godine trpio, i bio izložen enormnom pritisku svim sredstvima državne politike od strane jedne velesile, prilježno pomognute njenim satelitskim zemljama, samo zato što je umjesto njihove neograničene hegemonije želio nezavisnost i elementarno poštovanje svojeg suvereniteta. Nakon prevrata 1989. godine, međutim, bio je izložen pritiscima, šikanama i manipulacijama od strane svojih nosilaca „antibirokratske“ vlasti, koja ga je prisiljavala da prihvati stranu hegemonije ne samo kao trenutno „jedini spas“, već kao jedini način života i dokaz smisla vlastitog postojanja.

Četvrto. Iskušenja Crne Gore i Crnogoraca 1948. godine dolazila su otuda što su, zajedno sa Jugoslavijom u čijem sastavu su se nalazili, težili da postanu demokratskim dijelom društva u kome čovjek traga za odgovorima na dva – kako bi Dž. S. Mill rekao – i dalje otvorena krucijalna pitanja vlastite egzistencije: onom, kako najzad „izaći na kraj“ s „ljudskom prirodom“, koja „ne samo što nije jedinstvena već je vrlo raznovrsna i nesvodiva na bilo kakav model, bez obzira na to da li je riječ o vladaru, duhovnoj vlasti ili moralnom konformizmu“; i onom, kako riješiti „pitanje razvitka“, koje bitno zavisi od iznalaženja praktičnog dijela „političkog obrazovanja slobodnih ljudi koji ih izvlači iz uskog kruga lične i porodične sebičnosti, navikava na razumijevanje zajedničkih interesa i uči da djeluju iz javnih ili polujavnih motiva i da se u svojim postupcima rukovode ciljevima koji ih ujedinjuju, umjesto da ih izoluju“⁴³ Priroda tih pitanja je takva da se odgovori na njih mogu naći samo u svijetu u kome će sve političke, ekonomske, kulturne i ine „gvozdene zavjese“, i svi vojni savezi i blokovi, biti zamijenjeni mirom, sigurnošću, uzajamnim poštovanjem i pomaganjem naroda i država. Nevolje i iskušenja Crne Gore i Crnogoraca, sa „antibirokratskim revolucionarima“ na čelu,

⁴³ J. S. Mill, *Three Essays*, London, 1975, str. 83, 134.

međutim, proishodili su iz nakane ovih posljednjih da svoju državu pretvore u poligon za iskušavanje mitova i ideala srednjeg vijeka čiji će krajnji ishod biti nekakva caristički indukovana „istočna alijansa“ pod već isprobanim „pokroviteljstvom“ Matuške.

Peto. U osnovi pregnuća Crne Gore i Crnogoraca 1948. godine, koja su nosila u sebi mnoge unutrašnje i vanjske probleme i iskušenja, ali i do tada nepoznate im uzlete u vlastitom istorijskom razvoju, nalazilo se opredjeljenje za sekularni svijet, u kome će čovjek vlastitim pregalaštvom (s)tvoriti bolji, mirniji i srećniji život. „Antibirokratski revolucionari“ su ih, međutim, svojim „vizijama“ vraćali u svijet religijskih reminiscencija koje su, posredovane operacionalizacijom duhovnika SPC, imale za posljedicu ne samo slanje vjerski snažno indoktriniranih crnogorskih dobrovoljaca na ratišta po Hrvatskoj i Bosni, već i navođenje Crnogoraca uopšte na potiranje vlastitog etičkog, nacionalnog i državnog identiteta i integriteta. Dubinu svog uranjanja u takve vode „transcendentalnog“, pod revnosnom dirigentskom palicom navedenog „krstonosnog“ duhovnog učitelja, „antibirokratski revolucionari“ su zorno demonstrirali dvijema svojim eminentno političkim odlukama: proglašenjem SPC za „jedinu kanonsku“ pravoslavnu crkvu u svojoj zemlji i vanustavnim prenošenjem na nju crnogorskih državnih i narodnih dobara. Cijena tog njihovog „duhovnog ekskursa“, koji bi prema posljednjim tumačenjima nekih poznatih Srba mogao da se nazove i satanskim dilom,⁴⁴ bila je enormno visoka: crnogorske

---

⁴⁴ Tako, na primjer, Vuk Drašković, srpski književnik, političar i diplomata, u nedavnom intervjuu reče: „Satanski nauk, a ne Hristov, propovjedali su srpski sveštenici i episkopi koji su na ratišta Jugoslavije odlazili sa mitraljezima, ili su na Miloševićevoj televiziji pokazivali lobanje, lažući namjerno da su to svježije lobanje srpske djece zaklane od hrvatskih ustaša“ (*Vijesti – dodatak Ar*“, Podgorica, 28. mart, 2015, str. 6).

„junoše“ su dobile neprikosnovenog gospodara, kome niti smiju niti mogu da se u bilo čemu suprotstave, a Crna Gora „terminatora“ koji ne samo što je, „čišćenjem od nekrsti“ njenog duhovnog bića, gura u najveću do sada znanu civilizacijsku regresiju, već i otvoreno, i nekažnjeno, politički i teritorijalno, osporava i razara i samo njeno državno biće, budući da ne priznaje ni nju, ni njene granice.

Šesto. Na čelu Crne Gore 1948. godine nalazile su se zrele i odgovorne ličnosti sa bogatim revolucionarnim iskustvom, koje u traženju „pravog puta“ za svoju zemlju i narod nijesu istovjetno razmišljale, ali su vodile računa da vlastitim razmimoilaženjima i nesuglasicama ne izazovu njihovo raspolučenje i stradanje bilo koje vrste. Stoga Staljina i njegovu orijentaciju nije podržalo čak 97, 28% ukupnog broja građana Crne Gore. A samo se jedna grupacija (od 18 njih) odlučila da podršku eksternom uzoru pruži „s puškom u ruci“. Antibirokratski revolucionari, međutim, djelaju „svi kao jedan“, smjerno izvršavaju naloge dobijene sa strane i sasvim uvjereni da čine pravu stvar prave trostruke obruče oko Crnogoraca koji se okupljaju na Dvorskom trgu na Cetinju da bi, budući da su prognani iz crnogorskih crkava, tu naložili svoj badnjak. I ne samo to: oni mirno, s odobravanjem, posmatraju opkoljavanje „sumnjivog“ Cetinja dugim cijevima domicilne armije; daju punu logističku podršku raznim „sedmim bataljonima“ koji hoće da Crnu Goru učine okupiranom zemljom; uz blagoslov ljubljene im Crkve izopštavaju iz crnogorskog duha i političkog sluha sve što je emanat i postulat njegovog autentičnog hiljadugodišta.

Posljedice ovih razlika, posmatrane iz ugla aktuelnog odnosa društvenih snaga, a time nužno i tekućih dešavanja u Crnoj Gori, uključujući i raspoloženja njenih građana prema faktoru „eksterne zaštite“, međutim, u mnogom pogledu nijesu bitno drugačije od onoga što se već može smatrati svojevrsnim „istorijskim nasljeđem“. Jedina novina koju su postulirale u odnosu na

i dalje veoma duboke podjele na liniji „za“ ili „protiv“ novog ruskog „pokroviteljstva“ tiče se promjene strukture protagonista i podržavalaca te kontroverze. Ili, drugačije rečeno, etnički Crnogorci – čija se ogromna većina u međuvremenu opredijelila za nezavisnost svoje zemlje i njenu građansku „profilaciju“ – ne samo što više ne predstavljaju glavno uporište Matuškinih aspiracija na Balkanu, nego uglavnom nijesu mnogo ni elementarno zainteresovani za bilo kakav oblik ili sadržaj istočnog integralizma. Isto važi i za skoro sve nepravoslavne rezidente Crne Gore. Ipak, iako politički i kulturološki relevantna, ta činjenica još ne znači da su izgledi Crne Gore za brzo i uspješno prevladavanje problema „istorijskog nasljeđa“ na tom planu bitno povoljniji od pređašnjih.

Razlog što je tako ne nalazi se samo u faktu da je, i pored odlaska sa političke scene znatnog broja aktera sukoba od prije više od šest decenija, broj onih u Crnoj Gori koji Staljina i staljinizam smatraju superiornim u odnosu na sve druge ideje i „modele“ društvene organizacije, i dalje jako velik. Uostalom, sistem otuđene birokratske vlasti nikada nije bio specifičnost samo jedne zemlje, već se srijeće, i ima ga, svuda gdje ekonomski, socijalni, politički i drugi momenti uslovljavaju da čovjek više zavisi od volje prvog pretpostavljenog, nego od vlastitog čina i učinaka.

Ne radi se samo ni o tome da među građanima Crne Gore i dalje ima puno onih koji više brinu za stanje slovenstva, srpstva i pravoslavlja nego o promjenama na bolje prilika u svom društvu i državi, a time i spremnih da besprizivno sljedbeništvo neke od aktuelnih alijanirajućih integralističkih ideja bez dvoumljenja pretpostave ambicijama i potrebama širenja granica vlastite slobode, nezavisnosti i ravnopravnosti.

Nije, konačno, riječ ni samo o tome da Crna Gora činom sticanja nezavisnosti nije riješila sve dileme u pogledu vanjsko-političke orijentacije, u smislu iznalaženja trajnijeg i sigurnijeg

eksternog oslonca i uzora svog društveno-ekonomskog i političkog razvoja, niti pak stekla toliki i takav imunitet na međunarodna geopolitička gibanja da nezavisno od njih može da slijedi svoj izabrani put i tako izbjegne jedan od aksioma današnjeg duboko podijeljenog svijeta: da maloj zemlji, lišenoj kako vlastite moći da sama izađe na kraj sa svim svojim problemima, tako i pomoći velikih da jednom dođe u poziciju „svoga na svome“ – tuđe „pokroviteljstvo“ dođe kao neka vrsta prirodne pojave.

Postoji još jedan razlog, za koji bi se moglo reći da je, istovremeno i podjednako, i uzrok i posljedica svih prethodno navedenih. Radi se o tome da se Crna Gora – uprkos tome što je zvanično nezavisna i međunarodno-pravno priznata država – i dalje nalazi u raljama onog dijela svojih „antibirokratskih revolucionara“, koji su oficijelno se deklarirajući kao pobornici crnogorskog evropskog i građanskog diskursa sačuvali ranije ili stekli nove, još jače, pozicije u aktuелnoj vlasti, a da se pritom suštinski nijesu odrekli navike da se i u svojim unutrašnjim političkim i inim činjenjima, i u vanjskopoličkim opredjeljenjima, ponašaju isključivo po „izvornim“ reperima velikosrpstva, s kojim su svojevremeno ne samo „rođeni“ već i dospjeli u centar crnogorskih političkih zbivanja. Otuda, najvećim dijelom, činjenica da ni sadašnja crnogorska unutrašnja podijeljenost, kao ni 1918. ili 1948. godine, ne proizilazi iz nesaglasnosti domicilnih političkih elita povodom varijanti samostalnog puta i razvoja zemlje, već iz razlika u izboru zajedništva koje se formiraju uz nemalo posredovanje „zainteresovanih“ eksternih državnih i političkih subjekata.

Hoće li ishod ove podjele biti kao 1918. ili kao 1948. godine, zavisice gotovo isključivo od snage i odlučnosti aktuелne crnogorske elite na vlasti, okrenute evroatlantskim integracijama, da „izađe na kraj“ sa opozicionim korpusom u vlastitim redovima, koji želi drugo i radi za drugoga. Jer, nastavi li ta

elita, na jednoj strani, s odista nerazumnim razumijevanjem „demokratskih“ prava i sloboda svih u zemlji prisutnih domicilnih i uvezenih javnih i tajnih službi da nesmetano rade protiv njenih interesa i ciljeva i, na drugoj, s „korisnim nejasnoćama“ u „dobrim odnosima“ sa vlastitim velikosrpskim „alter egom“ i „krstonosnom“ armadom pobornika „evroazijske unije“ predvođenom SPC, dobiće se ono što s te strane zakonito sljedeće, budući da u prokrustovskoj postelji napravljenoj od pravoslavnog rusko–srpskog duhovnog i državnog hegemonizma ima mjesta samo za Crnu Goru kakva je bila ona iz vremena „ujedinjenja“ 1918. godine. Želi li se, pak, zajedništvo kao emanat prava zemlje na nezavisno i slobodno odlučivanje hoće li i s kim će ići u odgovarajuće oblike udruživanja i tješnjeg povezivanja, ta elita će morati da, bezuslovno i bez odlaganja, učini dvije nimalo joj „prijatne“, ali i jedino rješavajuće stvari. Prva od tih dviju stvari odnosi se na korišćenje svih raspoloživih sredstava državne politike u suzbijanju djelatnosti interesnih grupa stranačke, nevladine ili bilo koje druge provenijencije koje, kao deklarirani ili prikriveni protivnici crnogorske nezavisnosti, uz već standardizovano otvoreno prizivanje hegemonije susjednih država nad svojom zemljom hoće i njeno dovođenje u poziciju gubernije jedne od svjetskih velesila. Druga, jednako opora, stvar se odnosi na dokazivanje – pred sobom i svijetom – da je Crna Gora sekularna država, te da je nosilac suvereniteta u njoj njeno demokratski organizovano građanstvo, a ne urotična filijala strane zemlje, koja, maskirana u svoje tobože nedodirljivo duhovničko ruho, dozvoljava sebi ne samo javne iskaze da ne priznaje ni crnogorsku „fildžan državu“ ni njene granice, već i pravo da u njoj radi, politički i svakako drugo, što god hoće i kad god hoće. Za prvo civilizovani svijet odavno ima izgrađene i verifikovane standarde. Ovo drugo se, pak, ne može „izvesti na čistac“ nikakvim trivijalijama tipa „otvaranja dijaloga“ o tome da li SPC vrši restauracije crnogorskih sakralnih

objekata bez odobrenja domicilnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture, odnosno izricanja nekakvih novčanih kazni onima koji i dalje ne priznaju crnogorske zakone i obećavaju da će – što god „vlast pričala“ – i dalje raditi po svome. Prvi korak na tom putu podrazumijeva da oni čija je to ustavna obaveza objasne otkud crnogorski sakralni objekti u posjedu te Crkve, i ko joj je uopšte dao pravo da se ona brine o crnogorskom kulturnom nasljeđu. Jer, kako lijepo reče *Pobjedin* kolumnista: „Što će bukati njihovi seizi, čauši i ćehaje, uopšte me ne interesuje. Zna se ko brani i zastupa državu“.⁴⁵

* * *

Generalno uzevši, karakter „otvorenosti“ Crne Gore prema okruženju, nije je manje od njene geostrateške „interesantnosti“ učinila „obećanom zemljom“ za razna poigravanja s njom i njenom sudbinom – u njoj samoj, odnosno nadigravanja povodom nje Istoka i Zapada – u novim tekućim globalnim prestrujavanjima i postrojavanjima.

Zapad, očekivano, na stupanje Crne Gore u proces evroatlantskih integracija gleda kroz prizmu vlastitih ciljeva i interesa. Kriterijumi i sadržaji ovih određeni su bez njenog konsultovanja i znatno prije njenog stupanje u pomenuti integracioni proces, tako da ukoliko želi da postane članicom na njima utemeljenih alijansi i unija ima na raspolaganju samo jedno: da im se sasvim prilagadi. Pa i to na način i tempom koji određuju eksterni supervizori tog procesa, nerijetko skloni i ponečemu iz uobičajenih repertoara svih moćnika u istoriji koji nekome nešto naređuju ili ga nečim uslovljavaju. Hoće li to biti otvoreno direktno miješanje raznih njegovih službi, diplomatskih i drugih predstavnika u stvari Crne Gore, ili nešto rafiniranije, ali takođe

⁴⁵ Milorad Pustahija, „Dan poslije“, *Pobjeda*, 11. maj 2015, str. 3.

jasno vidljivo, davanje „grantova“ domicilnim parapolitičkim „nevladinim“ i inim subjektima, posredstvom kojih se stvara alternativna kontrola oficijelne vlasti i održava veoma visok stepen njene zavisnosti od volje eksternih centara – zavisi od konkretne procjene što mu je u datom trenutku isplativije i više u funkciji ostvarivanja njegovih strateških ciljeva u ovom dijelu Balkana. Uđe li Crna Gora u Evropsku uniju tako sprem(a)na, bez svojeg (u Slovena jedinog) autentičnog prava, odnosno duhovnog integriteta i etičkog poretka – čemu pobornici „istočne alijanse“, atakom na njen kulturni i nacionalni identitet preko SPC i na druge načine, daju veliki doprinos – predstavljaće spolja vojno zaštićen, i vjerovatno ekonomski više nego sada razvijen društveni prostor, ali neće biti svoja na svome. S tom hipotekom, te sa krucijalnim prirodnim dobrima i potencijalima (pre)datim stranim vlasnicima i menadžmentima na upravljanje, odnosno razvoj zavisno od kretanja njihovog a ne njenog profita, ona to ne može ni biti. Priča da se na Zapadu gore živi nego prije 25 godina, da 2% najbogatijih Amerikanaca posjeduje preko 60% društvenog bogatstva, te da, baš kao što je Marks pisao u *Najamnom radu i kapitalu*, „šuma ispruženih ruku koje mole za posao postaje sve gušća, dok su ruke u njoj sve tanje i tanje“⁴⁶, nema u tom pogledu nikakvu relevanciju. Jer, čak i kad bi se usljed neke veoma duboke svjetske krize desilo čudo da „Amerika i Engleska (jednog dana) budu zemlja proleterska“, opet bi bilo isto: nasukana na pomenute hridi, Crna Gora bi ostala tu gdje je sada.

Rusija, pak – jer kad je o Istoku riječ o njoj se radi – nikada od vremena Petra Velikog, sem u vrijeme Gorbačovljeve vlasti, nije prestala da iskazuje svoje „istorijsko pravo“ na Balkan, i posebno na Crnu Goru. Pri tome, povodeći se za ranijim iskustvima stečenim u ostvarivanju svojih veza sa balkanskim

---

⁴⁶ K. Marks – F. Engels, *Dela*, Beograd, 1977, tom 9, str. 351.

Slovenima, Moskva, za razliku od Zapada, ne smatra potrebnim niti bilo kakvo „sistemska usisavanje“ Crne Gore u svoj obrazac svijeta i života, niti bilo koju drugu radnju na obnavljanju „tradicije“, koja bi izlazila iz okvira kupovanja lojalnosti domicilnih „zdravih snaga“. Pretpostavljajući, uz to, i da su svi balkanski „pravoslavni vjernici“, uključujući i one koji su se svojim djelatnim bićem i životnim perspektivama odavno okrenuli Zapadu, listom spremni za nova žrtvovanja na njenom „pokroviteljskom“ oltaru, znatnu pažnju poklanja i uticaju svoje crkve, odnosno ulozi njenih velikodostojnika u korišćenju religijskog u eminentno političke svrhe. Realna potvrda te pretpostavke, međutim, ni iz daleka ne nadomiješta evidentan manjak njene faktičke velikosilske moći u odnosu na onu koju je Sovjetski Savez imao 1948. godine i kasnije. Otuda kod njenih vođa i časnika tako velika razlika u stepenu inhibicije i načinu njenog iskazivanja zbog propalih velikosilskih ambicija onda i sada. Staljin je, na primjer, mada svjestan da mu je plan o „disciplinovanju“ Jugoslavije omanuo, imao snage da „Tita i njegove“ u rezoluciji Informbiroa, iz novembra 1949. godine, tretira kao „špijune i ubice“ – dakle, ipak kao nekakva ljudska bića. Savremene ruske diplomate, pak, dozvoljavaju sebi i takve intelektualne i etičke ekskurse da crnogorsku državnu politiku, koja im se ne sviđa, ali ni njima ni njihovoj zemlji nije neprijateljska, nazivaju „majmunskom“. Zvuči paradoksalno, ali je tačno: time što za spoljnu politiku vlastite zemlje kažu da je „ne vode emocije, nego interesi“, a pravo Crne Gore da svoju vanjsku politiku temelji na tom istom principu s „visine“ proglašavaju animalističkim uklonom, Rusi čine dvije za Crnu Goru objektivno pozitivne stvari – potvrđuju da je njihov caristički, odnosno staljinistički hegemonizam prema njoj u odnosu na sadašnji ipak imao izvjesne granice i „nivo“, i pokazuju joj što je čeka ukoliko se ponovo nađe u „zagrljaju“ ljubljene Matuške.

Promjenom opštih političkih prilika i međusobnih odnosa na relaciji rusko–slovenski „centar“ – balkanska pravoslavna periferija u odnosu na stanje kakvo je u tom pogledu bilo u vrijeme održavanja okruglog stola u Moskvi, ponovo je „zatvoren“ stari integralistički „krug“. Na prvi pogled, obostrano sizifovski – budući da niti Matuški polazi za rukom da, na duži rok i bes-pogovorno, uspostavi toliko željenu potpunu hegemoniju nad „jednoplemenom“ i „jednovjernom“ balkanskom „braćom“, niti njeni „vječiti zatočenici“ uspijevaju da od nje dobiju nešto više od pozicije „dodatnog uloga“ u njenim velikosilskim nadigravanjima sa zapadnim kompetitorima. Na temelju takvog utiska moglo bi se konstatovati da foknerovska filozofema o prošlosti koja ne samo što nikad ne umire već i ne prolazi nije bez osnova. S duge strane, pak, ne doima se kao varljiv ni utisak da u integralističkom „krugu“ koji slijedi, Sizif više neće biti toliko jak da će svoj kamen moći da izgura do samog vrha, kao što ni kamen kojega će gurati neće biti toliko monolitan da će prilikom kotrljanja nazad ostati bez pukotina. Stoga bi, možda, kao primjerenija metafora za taj „krug“ mogla da posluži misao hrvatskog književnika Josipa Kozarca da je ljudsko društvo pripovijest bez kraja i konca kojoj na zadnjoj strani piše: nastavak slijedi. S tim, što bi ovoga puta taj „nastavak“ ipak mogao da bude u znaku galilejevskog *Eppur si muove*.